



## *The Gap between Prescriptive and Preferred Needs of Secondary School Students*

*Nayereh Shahmohammadi* \*

E-mail: [nsh\\_teh@yahoo.com](mailto:nsh_teh@yahoo.com)

*Fariborz Bayat*\*\*

E-mail: [Fzbayat@gmail.com](mailto:Fzbayat@gmail.com)

*Mahdi Dehghani Mazik* \*\*\*

E-mail: [Mahdi\\_dehghani\\_67@yahoo.com](mailto:Mahdi_dehghani_67@yahoo.com)

Received: 2023/09/02

Revised: 2024/03/04

Accepted: 2024/03/16

Doi: 10.22034/RJNSQ.2024.414495.1514

### **Abstract:**

The aim of this study is to investigate the cultural and educational needs of secondary school students. This study is an applied and exploratory research using a mixed data collection approach, incorporating qualitative (document review) and quantitative (social survey using a semi-structured questionnaire in the virtual space) methods. The qualitative segment involves identifying prescriptive needs through document analysis (Document of Fundamental Education Reform, National Curriculum, and Objectives of Formal and Public Education). Subsequently, based on the findings, a framework of concepts and variables for the needs assessment questionnaire of high school students was developed. The initial questionnaire was validated (with a reliability coefficient of 0.7 for all questions), then administered to a sample of 708 high school students to ascertain their stated needs. A comparison was made between the prescriptive and normative needs derived from documents and interviews. Data analysis involved coding with an inductive method for the qualitative part, while the quantitative approach utilized descriptive statistics, one-sample chi-square test, and the Farid Mann test. The results uncovered a disparity between the needs articulated by high school students and those documented in reviews. The documents prioritize education, socialization, religious and political training of students; however, students themselves emphasized artistic and literary needs, entertainment, and job skills as their primary concerns.

**Keywords:** Students' Needs, Prescriptive Needs, Expressive Needs.

\* Associate Professor, Education, Academic Staff of the Organization for Educational Research and Planning, Ministry of Education, Tehran, Iran (Corresponding Author).

\*\* Ph.D. in Sociology, Editor of Social Studies Journal, Bureau of Publication and Educational Media, Organization for Educational, Research and Planning, Ministry of Education, Tehran, Iran.

\*\*\* Teacher, Master of Curriculum Development, Ministry of Education, Tehran, Iran.

## شکاف بین نیازهای تجویزی و ترجیحی دانش‌آموزان متوسطه اول

نوع مقاله: پژوهشی

\* نیره شاه‌محمدی

E-mail: nsh\_teh@yahoo.com

\*\* فریبرز بیات

E-mail: Fzbayat@gmail.com

\*\*\* مهدی دهقانی مزیک

E-mail: Mahdi\_dehghani\_67@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

### چکیده

هدف این پژوهش بررسی نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه است. مطالعه حاضر از منظر هدف کاربردی و از جنبه شیوه گردآوری اطلاعات ترکیبی از نوع اکتشافی است که در آن ابتدا از روش کیفی (بررسی اسنادی) و سپس روش کمی (پیمایش اجتماعی با بهره‌گیری از پرسشنامه نیمه‌ساختاریافته در فضای مجازی) استفاده شده است. در بخش کیفی، به‌منظور تعیین نیازهای تجویزی بررسی اسنادی (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درسی ملی و اهداف دوره‌های تحصیلی رسمی عمومی) انجام شده است. براساس نتایج حاصل از بررسی اسنادی، چهارچوب مفاهیم و متغیرهای پرسشنامه نیازسنجی از دانش‌آموزان دوره اول متوسطه مشخص شد. پس از تهیه فرم اولیه پرسشنامه، بررسی روایی و پایایی آن (۰/۷) برای تمامی سؤالات در یک نمونه ۷۰۸ نفری از دانش‌آموزان دوره اول متوسطه اجرا شد و نیازهای اظهاری (اعلام‌شده توسط دانش‌آموزان) به‌دست آمد. سپس این نیازها با نیازهای تجویزی و هنجاری مطرح‌شده در اسناد بالادستی مقایسه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در بخش کیفی از کدگذاری متن‌ها با رویکردی استقرایی و برای بخش کمی از آمار توصیفی، آزمون خی‌دو تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج این پژوهش نشان داد بین نیازهای ترجیحی ابرازشده توسط دانش‌آموزان و نیازهای تجویزی مطرح‌شده در اسناد بالادستی شکاف وجود دارد. اسناد بالادستی آموزش و پرورش جامعه‌پذیری و تربیت دینی و سیاسی دانش‌آموزان را در اولویت قرار می‌دهد؛ اما برای خود دانش‌آموزان نیازهای هنری و ادبی، تفریح و سرگرمی و مهارت‌های شغلی اولویت و اهمیت دارد.

**کلیدواژه‌ها:** نیازهای دانش‌آموزان، نیازهای تجویزی، نیازهای اظهاری.

\* دانشیار علوم تربیتی و عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

\*\* دکترای جامعه‌شناسی، سردبیر فصلنامه رشد آموزش علوم اجتماعی، دفتر انتشارات و فناوری آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران.

\*\*\* دبیر آموزش و پرورش، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران.

### مقدمه و طرح مسئله

نهاد آموزش و پرورش نقش اصلی و اساسی در رشد و پیشرفت جوامع دارد. ارتقای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جوامع وابسته به توجه مسئولان و برنامه‌ریزان به توسعه کمی و کیفی آموزش و پرورش است. در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پرورشی، زوایا و فصول مختلف و متفاوتی را باید در نظر داشت که از جمله می‌توان به شناخت نیازهای جامعه هدف و شناخت عناصر آموزش دهنده و آموزش گیرنده اشاره کرد. آموزش و پرورش با شناخت و آگاهی از این عوامل می‌تواند به پیش‌بینی، طراحی، برنامه‌ریزی، اجرای دقیق و حساب‌شده برنامه‌ها برای پرورش و ارتقای دانش، بینش و مهارت‌های دانش‌آموزان و دبیران و معلمان مربوط اقدام کند (کریمی، ۱۳۷۷: ۷۵).

در این بین، نیازسنجی از گام‌های مهم و پیش‌نیاز تنظیم برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تدوین محتوای فعالیت‌های درسی است. مهم‌ترین هدف مطالعات نیازسنجی، فراهم آوردن اطلاعات برای برنامه‌ریزان است؛ چراکه گام اول و مقدماتی در برنامه‌ریزی آموزشی، تعیین نیازها است (فتحی و اجارگاه و فخام‌زاده، ۱۳۹۲: ۳۰). یکی از مهم‌ترین منابع برنامه‌ریزی درسی در نظام آموزشی، تعیین نیازهای آموزشی دانش‌آموزان است؛ زیرا مبنایی برای برنامه‌ریزی و تدوین محتوای آموزشی است تا زمینه پاسخگویی به آن‌ها از طریق برنامه درسی فراهم آید (کریمان و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۰۲۲). اگر برنامه‌ریزی مطابق نیازهای دانش‌آموزان باشد، انگیزه آنان افزایش می‌یابد (اصل احمدی و رضائی‌نژاد، ۱۴۰۰: ۱۰۷).

از این رو، ضروری است برنامه‌های آموزشی و تربیتی با نیازها و علایق واقعی دانش‌آموزان متناسب و متحول گردد؛ زیرا دانش‌آموزان از کلاسی لذت می‌برند که نیازهای آنان را برآورده سازد. به‌ویژه اگر خود دانش‌آموزان این نیازها را اعلام کنند (اسمیت و همکاران، ۲۰۰۹: ۳۱۹). توجه به این نیازها نه تنها منجر به ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان می‌شود، بلکه زمینه‌ساز رفتارها و فعالیت‌هایی می‌شود که آن‌ها را به سمت تحقق اهداف نظام آموزشی سوق دهد (فتحی و اجارگاه و فخام‌زاده، ۱۳۹۲: ۳۰).

با توجه به این مهم، از آنجاکه تعداد زیادی از جمعیت کشور در مدارس و مؤسسات آموزشی مشغول به تحصیل هستند، تدوین و اجرای برنامه‌های درسی مطلوب بدون بررسی دقیق نیازها و اولویت‌ها امکان‌پذیر نیست (ناصری، ۱۳۹۴: ۲۸).

باید توجه داشت که نیازهای دانش‌آموزان در هریک از دوره‌های تحصیلی متفاوت است و این تفاوت‌ها در دوره متوسطه با تغییرات جسمی ناشی از بلوغ و دوره نوجوانی به

صورتی شدیدتر ادامه می‌یابد. دوره نوجوانی به لحاظ شرایط و ویژگی‌های خاص از حساسیت بیشتری نسبت به سایر دوره‌های زندگی انسان برخوردار است. این دوره با تغییرات رشدی همه‌جانبه جسمی، عقلی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و اعتقادی همراه است و یقیناً تغییرات مذکور نیازهای خاصی را برای فردی که در این مرحله سنی قرار دارد ایجاد خواهد کرد. با وجود ضرورت و اهمیت مسئله نیازسنجی از دانش‌آموزان در نظام متمرکز برنامه‌ریزی آموزشی ایران، نیازسنجی را می‌توان حلقه گمشده نظام برنامه‌ریزی درسی نام برد (رمضانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۰۷). از همین رو، برخی شواهد و مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که آماده‌سازی دانش‌آموزان برای زندگی و رویارویی با مشکلات روزمره در نظام تعلیم و تربیت به میزان کافی موردتوجه قرار نگرفته است (جوانمرد و پورقهرمانی، ۱۳۹۴: ۳۱؛ امینون و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۲۱؛ باقری و رحیمیان، ۱۳۹۶: ۲۵۹؛ آل‌احمدی و شرفی ابقا، ۱۳۹۵: ۱۱۱) و دانش‌آموزان دوره متوسطه وضعیت موجود برنامه آموزشی را پاسخگوی نیازهای خود تشخیص نداده‌اند و ایجاد تغییر در این برنامه‌ها را ضروری می‌دانند (حاج حسینی، شیرینی و فرج‌الهی، ۱۳۸۹: ۲۳۱۵)؛ بنابراین، معلمان باید به نیازهای واقعی دانش‌آموزان توجه کرده و آن را در برنامه‌های درسی خود طراحی کنند. معلم و یا دست‌اندرکاران برنامه درسی نباید دانش‌آموزان را به‌عنوان افراد منفعل و خالی از دانش و تجربه فرض کنند؛ بنابراین، توجه به نظرها و علایق دانش‌آموزان در بهبود شرایط تدریس تأثیر اساسی دارد، چون محتوا برای دانش‌آموزان تدارک دیده می‌شود باید برای او معنادار باشد و با نیازها و ضرورت‌های زندگی او هماهنگ باشد (غلامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۹). ویلیام گلاسر در این باره می‌گوید: «چون معلمان دوره متوسطه اشتیاق بیشتری برای کار با دانش‌آموزان موفق دارند، با برخورد با دانش‌آموزان کم‌تلاش در این مقاطع روزبه‌روز بیشتر ناامید می‌گردند. امروزه مشکل معلمان نبود انضباط در کلاس و یا اعتراض دانش‌آموزان نسبت به معلم خود نیست، بلکه آن‌ها احساس می‌کنند نتوانسته‌اند شاگردان خود را به تلاش وادارند» (تریگوناکی به نقل از خوش‌کنش و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۲).

این وضعیت درحالی است که بنابر اسناد بالادستی آموزش و پرورش (بند ۴-۳-۴ از رویکرد و جهت‌گیری‌های حاکم بر محتوای سند برنامه درسی ملی و بند ۱-۱۶ سند تحول آموزش و پرورش)، تولید محتوای متناسب با نیازهای واقعی و ویژگی‌های دانش‌آموزان، ضمن توسعه عدالت آموزشی و ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی به منابع خواندنی برای دانش‌آموزان، نه‌تنها تأثیر مثبتی بر بهره‌وری کل نظام آموزشی دارد (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰: ۱؛ سند تحول آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۱)، بلکه نیازسنجی از



دانش آموزان تضمین کننده یادگیری مادام العمر و مشارکتی نیز است؛ به نحوی که با انعطاف پذیر کردن آموزش، آن را از دایره محدود مدرسه و زمان و مکان خاص رها می کند و امکان آموزش مادام العمر، آگاهانه، آزادانه و داوطلبانه، دلپذیر و اشتیاق انگیز را فراهم می سازد؛ از این رو، لازم است نیازها و اولویت این گروه سنی شناسایی شود تا اقدامات ضروری برای تدوین یا توسعه برنامه درسی متناسب با این نیازها به منظور تربیت درست نوجوانان انجام گیرد (طالب زاده نویریان و فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۲: ۳۵). این در حالی است که نظام برنامه درسی در ایران کاملاً متمرکز بوده و به نیازهای معلمان و دانش آموزان توجه ندارد (غلامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۹).

با چنین درک و دریافتی، مسئله اصلی این است که دانش آموزان چه نیازهایی دارند و چه چیزهایی باید بیاموزند؟ از این رو، با توجه به ضرورت و اهمیت نیازسنجی از دانش آموزان و نیز نواقص و کاستی های برنامه های آموزشی و درسی از نظر انطباق با نیازهای دانش آموزان، این پژوهش سنجش نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره اول متوسطه را هدف خود قرار داده است. نتایج این پژوهش کمک خواهد کرد تا علاوه بر مناسب سازی برنامه های درسی مدارس متوسطه با نیازهای شخصی دانش آموزان، زمینه برای پاسخگویی به این نیازها فراهم شود.

### سؤالات پژوهش

سؤال اصلی پژوهش این است که نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره اول متوسطه چیست؟ پاسخ این سؤال اصلی با بررسی و پاسخ به سؤالات فرعی زیر پیگیری شده است:

- ۱- نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره اول متوسطه از دیدگاه اسناد بالادستی وزارت آموزش و پرورش (شامل سند تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و اهداف دوره های تحصیلی) چیست؟
- ۲- نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره اول متوسطه از دیدگاه خود دانش آموزان چیست؟
- ۳- بین نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره اول متوسطه از دیدگاه اسناد بالادستی و نیازهای اظهار شده توسط خود دانش آموزان (نیازهای ترجیحی) چه میزان همگرایی یا شکاف وجود دارد؟

### پیشینه پژوهش

نیاز عبارت است از فاصله بین وضع موجود و آنچه باید باشد. نیاز ممکن است به صورت «نیاز احساس شده» یعنی نیازی که به وسیله فرد یا یک جامعه تشخیص داده می‌شود و یا «نیاز واقعی» یعنی نیازی که توسط مطالعه کارشناسانه مشخص می‌گردد تعریف شود (دی سیلت، ۲۰۰۶: ۱۴۸). در زمینه نیازها نظریات متفاوتی بیان شده است که از مهم‌ترین آن‌ها، نظریات روان‌شناختی است.

در نظریات روان‌شناختی، نیاز انگیزه ایجاد رفتار بوده و روان‌شناسان محرک‌ها و انگیزه‌های رفتار را بررسی کرده و به تناسب مبانی انسان‌شناختی خود، فهرستی از نیازهای انسان ارائه داده‌اند. در این گروه می‌توان به نظریات رایف و همکاران (۱۹۹۷)، فروم (۱۹۷۸)، مازلو (۱۹۴۳)، فرانکل (۱۹۷۱) و مک‌لند (۱۹۸۷) اشاره کرد.

از دیدگاه رایف و همکارانش، نیازهای روان‌شناختی دارای ماهیت مثبت عملکردی هستند که متشکل از عناصر مختلفی از قبیل پذیرش خود، رابطه مثبت با دیگران، خودپیروی، غلبه بر محیط، هدفمندی در زندگی و رشد شخصی هستند (رایف و همکاران، ۲۰۱۹: ۱۴۵). فروم نیازها را به شش دسته‌ی وابستگی یا مراوده، ریشه‌دار بودن، تعالی، هویت، چهارچوب جهت‌گیری، نیاز به تهییج و تحریک تقسیم کرده است (شولتز و شولتز، ۲۰۱۶: ۲۳۱). مازلو نیازها را به دو دسته کلی نیازهای اساسی و فرانیاز تقسیم می‌کند. نیازهای اساسی شامل نیازهای فیزیولوژیکی، نیاز به امنیت، نیاز به عشق و تعلق، نیاز به عزت‌نفس و خودشکوفایی و فرانیازها شامل نیاز به شناختن و فهمیدن است (مازلو و لوئیس، ۱۹۸۷: ۹۸۷؛ ام‌سی‌کر، ۲۰۱۱: ۲۰۹). از نظر فرانکل، نیازهای انسان به نیاز به تنش (پویایی اندیشه)، نیاز به معنا، نیاز به تعالی خویشتن، نیاز به خوداستعلائی، نیاز به ابدیت و جاودانگی، نیاز به دین و نیاز به گروه دوستی عاطفی تقسیم‌بندی می‌شود (تریگوناکی به نقل از خوش‌کنش و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۲). مک‌لند نیازها را به سه دسته نیاز شخصی (شامل نیاز به دوستی و قدرت)، نیازهای وسیله‌ای (شامل دستیابی به هدف برای رسیدن به هدفی بالاتر) و نیازهای فرهنگی تقسیم می‌کند (ام‌سی‌آدامز، ۲۰۱۳: ۱۵۳؛ حسنی بافرانی و آذربایجانی، ۱۳۹۰: ۱۱۳).

علاوه‌بر ملاحظات نظری در زمینه نیازهای عمومی انسان، درک و تحلیل نیازهای افراد در زمینه‌های حرفه‌ای و تخصصی نیز همواره موردتوجه پژوهشگران بوده است. یکی از چالش‌برانگیزترین زمینه‌ها، نیازهای دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی و پرورشی است. در این میان، دوره متوسطه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چراکه



دانش‌آموزان هم از نظر روانی و هم از نظر تحصیلی در دوره انتقال هستند و برای ورود به بازار کار آماده می‌شوند؛ لذا توجه به نیازهای این دوره از اهمیت بالایی برخوردار است. مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده نیازهای دانش‌آموزان دوره متوسطه را از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار داده‌اند.

دیبا و اجاری، حسینیان و قائدی (۱۳۹۰) در مطالعه خود نشان دادند میزان نیاز دانش‌آموزان به راهنمایی شدن مختلف است و نیاز تحصیلی در درجه اول و نیاز شغلی در درجه دوم اهمیت قرار دارد. گلشنی و حیدری (۱۴۰۰) در مطالعه خود نشان دادند که کتاب درسی علوم اجتماعی پایه هفتم به نیاز دانش‌آموزان در زمینه هویت ملی پاسخ نداده است. در بررسی مقایسه‌ای نیازهای نوجوانان مناطق محروم براساس جنسیت که توسط حمیدی (۱۳۸۴) انجام شد، اولویت نیازهای دانش‌آموزان عبارت بودند از: رفتن به مدرسه، روابط گرم و صمیمی در بین اعضای خانواده، نیاز به اعتماد والدین، انجام فعالیت‌های ورزشی و جسمی و تندرستی، احترام به یکدیگر و رعایت حقوق متقابل در بین اعضای خانواده، توجه به معنویت و ارزش‌های اخلاقی، استفاده والدین از تشویق در زمینه موفقیت‌های تحصیلی دانش‌آموز، توجه والدین به امر تغذیه و بهداشت نوجوان، نیاز به مورد قبول واقع شدن در بین اعضای خانواده، اهمیت دادن والدین به وضع تحصیلی دانش‌آموز، آگاهی از اصول بهداشتی، مشورت با والدین در انتخاب رشته تحصیلی، آشنایی نوجوانان با قانونمندی و احترام به قانون و اجرای آن، احترام به قوانین در بازی‌ها یا ورزش‌ها و فعالیت‌های جمعی، نقش والدین در آموزش مسائل مربوط به بلوغ، آشنایی با قوانین اساسی کشور، آشنایی دختران و پسران قبل از ازدواج، آشنایی با اشتغال و شیوه‌های کسب‌وکار.

مطالعه اکبری و شریفی (۱۳۸۷) در خصوص نیاز دانش‌آموزان به کتاب‌های غیردرسی نشان داد که زمینه‌های مورد نیاز دانش‌آموزان به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: روابط دختر و پسر و مسائل ازدواج، رمان و داستان‌های عشقی، اطلاعات علمی، اطلاعات دینی، اخلاقی و مذهبی و انواع بازی‌های فکری و سرگرمی. نتایج پژوهش‌های مارش (۱۹۹۲)، مطالعه ماهونی و کرنز (۱۹۹۷)، امین‌زاده و سرمد (۱۳۸۳) و احمدی (۱۳۷۵) مشخص کرد که شرکت در فعالیت‌های فوق برنامه در مدرسه موجب وابستگی و تعهد بیشتر دانش‌آموزان نسبت به مدرسه، ارتقای پیشرفت تحصیلی و ایجاد رابطه مثبت داوطلبانه و مفید بین دانش‌آموزان می‌شود. دانش‌آموزان فعالیت‌های ورزشی، تفریحی و استفاده از وسایل سمعی و بصری را ترجیح می‌دهند. مطالعه

خواجه‌نوری، هاشمی و روحانی (۱۳۸۹) نیز نشان داد که دانش‌آموزان فعالیت‌هایی مانند گذراندن وقت با دوستان و همسالان، گوش دادن به موسیقی و حضور در پارک‌ها و تفرج‌ها را برای گذراندن اوقات فراغت خود انتخاب می‌کنند.

نتایج مطالعه شبیری، سرمدی و شریفیان (۱۳۸۹) نشان داد دانش‌آموزان و دبیران نیاز به کسب دانش و آگاهی‌های بیشتری در زمینه مسائل مربوط به محیط‌زیست دارند. بررسی‌های هسو، چنگ و چپو (۲۰۰۳) و یادگارزاده، پرنده، بهرامی و خدایی (۱۳۸۸) (به نقل از دیبا و اجاری، حسینیان و قائدی، ۱۳۹۰: ۱۳۱) نشان داد نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان عبارت‌اند از: استفاده از نرم‌افزارهای آموزشی، آشنایی با رشته‌ها، دانشگاه‌ها و شیوه‌گزینش علمی، آشنایی و دسترسی به کتاب‌های کمک‌آموزشی، شرکت در آزمون‌های آزمایشی، مطالعه هفته‌نامه پیک سنجش، دسترسی به منابع طرح سؤال، نحوه تکمیل فرم انتخاب رشته و زمان آن، برنامه‌ریزی دقیق برای مطالعه، دوری از عوامل اضطراب‌زا، آگاهی از نکات فنی انتخاب رشته، در اختیار داشتن مشاور و راهنما.

مطالعه تطبیقی زندی‌پور، دبیری اصفهانی و ناهیدپور (۱۳۸۸) نشان داد دانش‌آموزان از احراز انتخاب‌های تحصیلی شغلی خود مطمئن نیستند. مطالعه نصر اصفهانی، فاتحی‌زاده و فتحی (۱۳۸۳) نشان داد محتوای کتاب‌های عمومی دوره متوسطه به مهارت‌های اجتماعی متنوعی مانند مهارت‌های ارتباطی، مهارت درک ارزش‌های اجتماعی، مهارت‌های خودگردانی، مهارت‌های مقابله‌ای و اصلاح باورها و شناخت‌های غلط، مهارت‌های جرئت‌ورزی و بالأخره، مهارت مسئولیت‌پذیری پرداخته‌اند و سه مهارت پر کردن اوقات فراغت، مهارت آشنایی با قوانین اجتماعی و مهارت شغلی‌یابی در این کتب مغفول مانده‌اند. آگمنو و شلنک (۲۰۱۱) معتقدند در برنامه درسی موجود مدارس متوسطه کنیا باید محتوایی برای آموزش نیازهای جنسی دانش‌آموزان متوسطه طراحی شود تا به کاهش بارداری، ایدز و انتقال ویروس‌های جنسی کمک کند. مطالعه کرمی‌زاده و کوکبی (۱۳۸۹؛ به نقل از یادگارزاده و همکاران، ۱۳۸۸) مشخص کرد دانش‌آموزان متوسطه به برنامه‌هایی جهت انتقال موفقیت‌آمیز به بازار کار و یا تحصیلات عالی و سواد اقتصادی و مالی نیاز دارند (به نقل از یادگارزاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳).

جمع‌بندی نظریه‌های نیاز و نیز پژوهش‌های تجربی درمورد نیازها به گونه‌بندی نه‌گانه نیازها منتهی می‌شود که شامل دینی و اخلاقی؛ اجتماعی و سیاسی؛ علمی و آموزشی؛ مهارت‌های زندگی؛ روحی و روانی؛ تندرستی، سلامت و ایمنی؛ اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای؛ ادبی و هنری؛ تفریح و سرگرمی می‌شود (جدول شماره ۱).





جدول شماره ۱: دسته‌بندی نیازها براساس نظریه‌ها و پژوهش‌های بررسی‌شده

دسته نیاز	پژوهش‌ها
دینی و اخلاقی	اکبری و پاشا شریفی، ۱۳۸۷؛ فرانکل، ۱۹۷۱؛ شولتز و شولتز، ۲۰۱۶
اجتماعی و سیاسی	حمیدی، ۱۳۸۴؛ اکبری و پاشا شریفی، ۱۳۸۷؛ نصراصفهانی، فاتحی‌زاده و فتحی، ۱۳۸۳؛ رایف و همکاران، ۲۰۱۹؛ شولتز و شولتز، ۲۰۱۶؛ مازلو و لويس، ۱۹۸۷؛ فرانکل، ۱۹۷۱؛ ام سی آدامز، ۲۰۱۳؛ ماهونی و کرنز، ۱۹۹۷؛ گلشنی و حیدری، ۱۴۰۰
علمی و آموزشی	حمیدی، ۱۳۸۴؛ اکبری و پاشا شریفی، ۱۳۸۷؛ شبیری، سرمدی و شریفیان، ۱۳۸۹؛ یادگارزاده، پرند، بهرامی و خدایی، ۱۳۸۸؛ زندی‌پور و همکاران، ۱۳۸۸؛ هسو و چنگ و چیو، ۲۰۰۳؛ مازلو و لويس، ۱۹۸۷
مهارت‌های زندگی	نصراصفهانی، فاتحی‌زاده و فتحی، ۱۳۸۳؛ مازلو و لويس، ۱۹۸۷؛ رایف و همکاران، ۲۰۱۹
روحي و روانی،	حمیدی، ۱۳۸۴؛ رایف و همکاران، ۲۰۱۹؛ شولتز و شولتز، ۲۰۱۶؛ مازلو و لويس، ۱۹۸۷؛ فرانکل، ۱۹۷۱؛ یادگارزاده، پرند، بهرامی و خدایی، ۱۳۸۸
تندرستی، سلامت و ایمنی	حمیدی، ۱۳۸۴؛ آگمنو و شلنک، ۲۰۱۱؛ مازلو و لويس، ۱۹۸۷
اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای	دیباواجاری، حسینیان و قائدی، ۱۳۹۰؛ حمیدی، ۱۳۸۴؛ کرمی‌زاده و کویکی، ۱۳۸۹؛ نقل از یادگارزاده و همکاران، ۱۳۸۸؛ نصراصفهانی، فاتحی‌زاده و فتحی، ۱۳۸۳
ادبی و هنری	اکبری و پاشا شریفی، ۱۳۸۷؛ خواجه‌نوری، هاشمی و روحانی، ۱۳۸۹
تفریح و سرگرمی	اکبری و پاشا شریفی، ۱۳۸۷؛ نصراصفهانی، فاتحی‌زاده و فتحی، ۱۳۸۳؛ مارش، ۱۹۹۲؛ امین‌زاده و سرمد، ۱۳۸۳؛ احمدی، ۱۳۷۵؛ خواجه‌نوری، هاشمی و روحانی، ۱۳۸۹

بر مبنای این دسته‌بندی، مطالعه حاضر به بررسی و مقایسه نیازهای توصیفی ابرازشده توسط دانش‌آموزان دوره اول متوسطه با نیازهای تجویزی مطرح‌شده از سوی اسناد بالادستی پرداخته است. برای این کار ابتدا نیازهای تجویزی که در اسناد بالادستی نظام تعلیم و تربیت (برنامه درسی ملی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و اهداف دوره‌های تحصیلی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی) احصا گردیدند و سپس نیازهای توصیفی و اظهارشده توسط گروه‌های هدف یعنی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه که از طریق تکمیل پرسشنامه به‌دست آمده‌اند تعیین و با نیازهای تجویزی مقایسه شدند. باید در نظر داشت که در مواردی، اولویت‌های تجویزی اسناد و نیز اولویت‌های ترجیحی دانش‌آموزان می‌تواند از این نیازهای نه‌گانه متفاوت یا مشترک باشد. نقطه تعادل و توازن حاصل این نقاط اختلاف و اشتراک است که می‌توان با راهبردهای درست به آن دست یافت.

### روش تحقیق

این مطالعه از نظر هدف کاربردی است که از طریق یافته‌های آن توصیه‌هایی به برنامه

ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزشی برای توجه به این نیازها ارائه شده است. همچنین، از منظر شیوه اجرا، ترکیبی از نوع اکتشافی است که در آن ابتدا از روش کیفی (بررسی اسنادی) و سپس روش کمی (پیمایش اجتماعی با بهره‌گیری از پرسشنامه نیمه ساختاریافته در فضای مجازی) استفاده شده است. برای این کار ابتدا با استفاده از بررسی اسنادی (اهداف دوره‌های اول متوسطه در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درسی ملی مصوب)، نیازهای تجویزی مشخص شد. سپس براساس نتایج حاصل از بخش کیفی، چهارچوب مفاهیم و متغیرهای پرسشنامه نیازسنجی از دانش‌آموزان دوره اول متوسطه به دست آمد و از طریق پرسشنامه موردنظر، نیازهای اظهارشده توسط دانش‌آموزان دوره اول متوسطه معین و با نیازهای تجویزی مقایسه شد.

### جامعه آماری

#### ۱- جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری در بخش کیفی

جامعه و نمونه آماری در این بخش اسناد بالادستی درخصوص اهداف و نیازهای دانش‌آموزان از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و اهداف دوره‌های تحصیلی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی، برنامه درسی ملی مصوب (با عنایت به نگاشت چهارم) بود.

#### ۲- جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری در بخش کمی

جامعه آماری در بخش کمی تمامی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر تهران بودند که حجم نمونه آماری موردبررسی در این بخش با استفاده از فرمول 
$$n = \frac{z^2 pq}{d^2}$$
 حجم نمونه ۳۸۴ نفر به دست آمد و با توجه به جنسیت دانش‌آموزان (پسر و دختر) ۷۶۸ نفر به عنوان حجم نمونه در نظر گرفته شد. برای انتخاب گروه نمونه دانش‌آموزان، ابتدا پنج منطقه در مناطق شرق (منطقه ۴)، غرب (منطقه ۹)، شمال (منطقه ۳)، جنوب (منطقه ۱۶) و مرکز شهر تهران (منطقه ۱۰) انتخاب شد. سپس لیست مدارس دوره متوسطه اول در این مناطق مشخص شد و از هر منطقه یک مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه انتخاب گردید. پس از انتخاب مدارس، دانش‌آموزان به صورت تصادفی انتخاب و در گروه نمونه قرار گرفتند. با توجه به افت نمونه و وجود پرسشنامه‌های ناقص، در مجموع ۷۰۸ نفر دانش‌آموز دوره اول دوم متوسطه به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند.



## ابزارهای پژوهش

### ۱- بخش کیفی

ابزارهای مورد استفاده در این بخش، فیش مطالعاتی بود. اسناد بالادستی نظام تعلیم و تربیت شامل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درسی ملی (نگاشت چهارم)، اهداف دوره اول متوسطه نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در زمینه نیازهای دانش‌آموزان دوره اول متوسطه با استفاده از برگه‌های خلاصه‌سازی اطلاعات و اسناد (فیش مطالعاتی) بررسی گردید.

### ۲- بخش کمی: پرسشنامه محقق ساخته

در این پژوهش نیز به منظور تعیین نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه از پرسشنامه استفاده شد. این پرسشنامه شامل سؤالات عمومی و جمعیت‌شناختی و سؤالات اصلی مرتبط با اهداف و سؤالات پژوهش بود. برای تعیین روایی پرسشنامه از دو روش روایی صوری و روایی محتوایی استفاده شد. برای تعیین روایی صوری از بیست نفر از متخصصان تعلیم و تربیت خواسته شد تا در مورد ارتباط منطقی بین سؤال‌های پرسشنامه و موضوع، اهداف پژوهش و متغیرهای مورد سنجش و همچنین، مطلوب بودن عبارات به لحاظ وضوح (استفاده از واژه‌های ساده و قابل فهم)، کاربرد زبان مشترک (پرهیز از به کارگیری واژه‌های فنی و تخصصی)، رعایت دستور زبان، استفاده از کلمات مناسب، اهمیت سؤال‌ها، فرارگیری سؤال‌ها در جای مناسب خود و زمان پاسخ‌دهی نظر دهند. پس از جمع‌آوری نظرات، با مشورت ناظر پژوهش تغییرات مورد نیاز در پرسشنامه مورد توجه قرار گرفت.

همچنین، برای بررسی روایی محتوایی پرسشنامه از نسبت روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شد. برای محاسبه نسبت روایی محتوا از ده نفر متخصص خواسته شد که به هر یک از گویه‌ها با استفاده از سه طیف «ضروری است»، «مفید است اما ضروری نیست» و «ضرورتی ندارد» پاسخ دهند. سپس، نظر داوران با استفاده از فرمول نسبت روایی محتوا (CVR) محاسبه شد و سؤالات پرسشنامه از نسبت روایی محتوایی مناسب برخوردارند (بالای ۰/۷).

برای تعیین شاخص روایی محتوا، متخصصان درباره «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» هر یک از گویه‌های پرسشنامه براساس طیف چهارقسمتی اظهار نظر کردند؛ سپس با استفاده از فرمول، شاخص روایی محتوا محاسبه شد و سؤالات و پرسشنامه از شاخص روایی محتوایی نسبتاً خوبی برخوردار بود (بالای ۰/۸).

برای تعیین پایایی ابزار ابتدا ۳۰ دانش‌آموز دوره اول متوسطه انتخاب شدند تا به

فاصله یک ماه دو بار به سؤالات پرسشنامه پاسخ دهند. سپس پایایی با استفاده از تعیین میزان همبستگی بین سؤالات محاسبه شد و میزان آن (۰/۷) به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسبی است.

### تحلیل داده‌ها

الف) بخش کیفی: در این بخش به منظور تعیین نیازهای تجویزی دانش‌آموزان، متن اسناد با استفاده از کدگذاری با رویکردی استقرایی (محمدپور، ۱۳۸۸)، طبق مراحل زیر مورد تحلیل قرار گرفتند:

۱- مدیریت اطلاعات: نخست متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی، اهداف دوره‌های تحصیلی رسمی و عمومی سازمان‌دهی شدند و جداسازی انواع اطلاعات و نظم زمانی صورت گرفت و به صورت فهرست تنظیم شد.

۲- درگیری با اطلاعات: در هنگام بررسی و تحلیل اسناد برای استخراج نیازهای تجویزی دانش‌آموزان سه نوع کدگذاری صورت گرفت: الف) کدگذاری باز که در آن محقق در فرایند تحلیل اطلاعات درگیر شد و استراتژی پژوهش شکل گرفت؛ ب) در این مرحله پژوهشگر پس از خواندن متن اسناد، کدهای اولیه و برخی تم‌های اولیه را شناسایی کرد. پ) کدگذاری محوری از طریق خواندن سطر به سطر و تحلیل اسناد تداوم یافت و تمرکز بر تم‌های شناسایی شده در کدگذاری باز همچنان ادامه پیدا کرد.

۳- ترسیم اطلاعات: در این مرحله تم‌های به دست آمده از تحلیل اسناد در قالب نقشه‌های داده‌ای و یا دیاگرام‌ها به تصویر کشیده شد.

۴- توسعه تحلیل‌ها: در این مرحله تحلیل‌های مبتنی بر مقوله‌ها و تم‌ها آغاز شد و گسترش یافت. این گسترش حاصل تأملات محقق بر روی تم‌ها و برجسب‌ها از مرحله آغاز تا این مرحله بود و سعی شد تا جایی که ممکن است به مفاهیم و تم‌های مرتبط با نیازها نزدیک شود.

۵- سنخ‌شناسی: در این مرحله محقق تم‌ها را دسته‌بندی و برحسب تفاوت یا شباهت، آن‌ها را دسته‌بندی کرد و به عبارتی، به احصای نیازهای دانش‌آموزان پرداخت. ب) بخش کمی: با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته، دیدگاه دانش‌آموزان در زمینه نیازهایشان (نیازهای ترجیحی) مورد بررسی قرار گرفت. سپس داده‌های گردآوری شده با استفاده از درصد، فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد و آزمون‌های استنباطی مانند آزمون مجذور کای تک‌نمونه‌ای و آزمون فریدمن مورد تحلیل قرار گرفتند.

## یافته‌ها

### ۱- ویژگی‌های زمینه‌ای

در این پژوهش، جمعیت نمونه دانش‌آموزان دوره اول متوسطه ۷۰۸ نفر از مناطق ۳، ۴، ۹، ۱۰، ۱۶ آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بود که از این مقدار تعداد ۱۴۲ نفر (۲۰ درصد) به هر یک از مناطق ۳، ۹ و ۱۶ (در مجموع ۴۲۶ نفر)، ۱۴۰ نفر به منطقه ۴ (۲۰ درصد) و ۱۴۱ نفر به منطقه ۱۰ (۲۰ درصد) تعلق داشتند. در گروه نمونه ۵۹/۲ درصد دانش‌آموزان دختر و ۴۰/۸ درصد پسر بودند.

### ۲- نیازها از دیدگاه دانش‌آموزان

یافته‌ها نشان می‌دهد که نیاز و مطالبه دانش‌آموزان دوره اول متوسطه به ترتیب فراوانی به قرار زیر است:

معرفی سینما و موسیقی (۲۹۳)، روش شناخت و تحلیل مسائل سیاسی و اجتماعی (۲۶۶)، معرفی رشته‌های تحصیلی و کنکور (۲۴۲)، معرفی داستان و رمان‌های معروف (۲۳۴)، مطالب درسی و فرادرسی (۲۱۶)، آموزش مواجهه با آسیب‌های اجتماعی (۲۰۷)، آموزش هنر داستان‌نویسی (۱۹۱)، آموزش مهارت‌های حل مسئله (۱۸۸)، معرفی روش‌های شادبودن و نشاط (۱۷۸) و معرفی علوم کاربردی و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای (۱۷۶). همچنین، بر مبنای یافته‌ها و به نظر دانش‌آموزان، نیازهای کم‌اهمیت‌تر به ترتیب فراوانی به قرار زیر است:

آموزش روش تحقیق و مطالعه (۱۲۳)، آموزش کار گروهی و تصمیم‌گیری جمعی (۱۰۲)، آموزش مهارت‌های ارتباطی و روابط اجتماعی (۱۰۱)، چگونگی تقویت روحیه و حفظ محیط‌زیست (۱۰۱).

جدول شماره ۲: نتیجه آزمون‌های دو برای نیازهای دانش‌آموزان

p	%مقدار	درجه آزادی	تعداد کل دانش‌آموزان	باقی مانده	مورد انتظار	مشاهده شده	
۰/۰۰۰	۱۰۷/۵۹۳	۱	۷۰۸	-۶۱	۳۵۴	۲۹۳	معرفی سینما و موسیقی
۰/۰۰۰	۲۲/۰۸۵	۱	۷۰۸	-۸۸	۳۵۴	۲۶۶	آموزش روش‌های شناخت و تحلیل مسائل سیاسی
۰/۰۰۰	۴۳/۷۵۱	۱	۷۰۸	-۱۱۲	۳۵۴	۲۴۲	معرفی و آشنایی با رشته‌های تحصیلی و کنکور
۰/۰۰۰	۱۵۰/۱۰۷	۱	۷۰۸	-۱۲۰	۳۵۴	۲۳۴	معرفی داستان و رمان‌های معروف

۰/۰۰۰	۸۱/۳۵۶	۱	۷۰۸	-۱۳۸	۳۵۴	۲۱۶	مطالب درسی و فرادرسی
۰/۰۰۰	۲۱/۰۲۳	۱	۷۰۸	-۱۴۷	۳۵۴	۲۰۷	آموزش مواجهه با آسیب‌های اجتماعی
۰/۰۰۰	۷۰/۸۷۰	۱	۷۰۸	-۱۶۳	۳۵۴	۱۹۱	آموزش و معرفی هنر داستان‌نویسی و شعر

نتایج آزمون خی دو یا کای اسکوئر برای هفت نیازی که بالاترین فراوانی را داشته‌اند نشان می‌دهد فراوانی نیازهای مشاهده‌شده دانش‌آموزان با فراوانی مورد انتظار همان نیازها در جامعه متفاوت است و مقدار به‌دست‌آمده در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار است ( $R < 0/05$ ) (جدول شماره ۲). نتایج آزمون فریدمن نیز در مورد معنی‌دار بودن تفاوت میانگین رتبه اولویت نیازها نشان می‌دهد مقدار مجذور کای به‌دست‌آمده برابر با ۵۳۸/۲۴۷ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد ( $p < 0/05$ ) و به‌لحاظ آماری معنی‌دار است و تفاوت اولویت و رتبه نیازهای مطرح‌شده از سوی دانش‌آموزان را نشان می‌دهد ( $df=5, p < 0/001$ ) (جدول شماره ۳).

جدول شماره ۳: نتیجه آزمون فریدمن برای نیازهای دانش‌آموزان

اولویت	نیاز	رتبه	تعداد	% مقدار <sup>۲</sup>	درجه آزادی	p
اول	معرفی سینما و موسیقی	۴/۵۲	۷۰۸	۵۳۸/۲۴۷	۵	۰/۰۰۰
دوم	آموزش روش‌های شناخت و تحلیل مسائل سیاسی	۳/۹۶	۷۰۸			
سوم	معرفی و آشنایی با رشته‌های تحصیلی و کنکور	۳/۵۳	۷۰۸			
چهارم	معرفی داستان و رمان‌های معروف	۳/۲۰	۷۰۸			
پنجم	مطالب درسی و فرادرسی	۲/۹۶	۷۰۸			
ششم	آموزش مواجهه با آسیب‌های اجتماعی	۲/۹۶	۷۰۸			
هفتم	آموزش و معرفی هنر داستان‌نویسی و شعر					

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ترجیح و تأکید دانش‌آموزان بر آموزش مسائل ادبی و هنری مانند معرفی سینما و موسیقی (اولویت اول)، معرفی داستان و رمان‌های معروف (اولویت چهارم) و آموزش و معرفی هنر داستان‌نویسی و شعر (اولویت هفتم) نشان می‌دهد بسیاری از دانش‌آموزان به هنر و ادبیات که تجلی قوه تخیل خلاقه است و نوجوانی از جمله مساعدترین دوران برای رشد و شکوفایی چنین قوه‌ای است، احساس



نیاز می‌کنند. آموزش روش‌های شناخت و تحلیل مسائل سیاسی به‌عنوان اولویت دوم و آموزش مواجهه با آسیب‌های اجتماعی به‌عنوان اولویت ششم دانش‌آموزان نشان می‌دهد. سایه مسائل و موضوعات اجتماعی و سیاسی در جامعه امروز ما بر همه جوانب زندگی سنگینی می‌کند و به‌نوعی، کل زندگی را دربر گرفته است. به همین دلیل، نیاز به چنین موضوعاتی از سوی دانش‌آموزان مطرح شده است. معرفی و آشنایی با رشته‌های تحصیلی و کنکور و مطالب درسی و فرادرسی به‌عنوان اولویت‌های سوم و پنجم دانش‌آموزان نشان‌دهنده اهمیت بالای درس و مطالب درسی است؛ زیرا آنان مهم‌ترین راه ارتقا و پیشرفت را در پیگیری درس و مدرسه می‌دانند.

چنانچه ملاحظه می‌شود، دانش‌آموزان به مصادیق خرد نیازهای خود اشاره کرده‌اند؛ حال اگر نیازهای ترجیحی و اظهارشده توسط دانش‌آموزان را براساس مقولات کلان نیازها دسته‌بندی کنیم، تصویر روشن‌تری از نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان برای مقایسه با نیازهای تجویزی مورد تأکید اسناد بالادستی آموزش و پرورش به‌دست می‌آید.

جدول شماره ۴: گونه‌بندی کلان نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان

فراوانی	نیاز (مصادیق)
۲۹۳	نیازهای ادبی و هنری (معرفی سینما و موسیقی، داستان و رمان‌های معروف، هنر داستان‌نویسی و شعر)
۲۶۶	نیازهای اجتماعی و سیاسی (آموزش روش‌های شناخت و تحلیل مسائل سیاسی، آموزش مواجهه با آسیب‌های اجتماعی)
۲۴۲	نیازهای علمی و آموزشی (معرفی و آشنایی با رشته‌های تحصیلی و کنکور، مطالب درسی و فرادرسی، معرفی روش‌های تحقیق و مطالعه)
۱۸۸	نیاز به مهارت‌های زندگی (آموزش مهارت‌های حل مسئله، آموزش مهارت‌های ارتباطی، آموزش کار گروهی و جمعی)
۱۷۸	نیاز به تفریح و سرگرمی (معرفی روش‌های شادی و نشاط)
۱۷۶	نیازهای اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای (معرفی علوم کاربردی و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای)
۱۰۱	نیازهای روحی و روانی (تقویت روحیه)

برمبنای این گونه‌بندی، نیازهای ادبی و هنری بالاترین اولویت را برای دانش‌آموزان دارد. نیازهای سیاسی اجتماعی در مرتبه دوم و نیازهای علمی و آموزشی جایگاه سوم را در میان دانش‌آموزان دارد. نیاز به مهارت‌های زندگی، نیاز به تفریح و سرگرمی و نیازهای اقتصادی و شغلی و حرفه‌ای به‌ترتیب در مراتب چهارم تا ششم قرار دارند و نیازهای روحی و روانی هم اولویت هفتم و آخرین اولویت را برای دانش‌آموزان دارند.

### ۳- نیازها از دیدگاه اسناد بالادستی (نیازهای تجویزی)

اسناد بالادستی (شامل سند تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و اهداف دوره‌های تحصیلی، اسناد مرتبط با مجلات رشد و پژوهش‌های مرتبط با مجلات رشد) در ۴۴۵ مورد به نیازهای مختلف دانش‌آموزان دوره اول متوسطه اشاره کرده‌اند (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵: نیازهای مطرح‌شده در اسناد بالادستی

نیازها	فراوانی
دینی و اخلاقی	۱۴۵
اجتماعی و سیاسی	۱۲۸
علمی و آموزشی	۵۸
مهارت‌های زندگی	۴۸
روحی و روانی	۲۴
تندرستی، سلامت و ایمنی	۲۱
اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای	۱۱
ادبی و هنری	۲
تفریح و سرگرمی	۲

همان‌طور که مشاهده می‌شود، نیازهای دینی و اخلاقی (با ۱۴۵ مورد) از بالاترین فراوانی در این اسناد برخوردار است. نیازهای اجتماعی و سیاسی (۱۲۸ مورد) دومین نیاز، آموزش دانش، علم و موضوعات درسی (۵۸ مورد) سومین، مهارت‌های زندگی (۴۸ مورد) چهارمین، موضوعات و مباحث روحی و روانی (۲۴ مورد) پنجمین، مباحث تندرستی، سلامتی و ایمنی یا به تعبیر دیگر، نیازهای فیزیولوژیک (۲۱ مورد) ششمین، مهارت‌های اقتصادی، مالی، شغلی و کارآفرینی (۱۱ مورد) هفتمین و نیازهای ادبی - هنری و تفریح و سرگرمی نیز (هر یک با ۲ مورد) از نظر اسناد بالادستی در مرتبه هشتم و گروه آخر برای دانش‌آموزان دوره اول متوسطه قرار دارند.

تأکید اسناد بالادستی بر تربیت دینی و اخلاقی به‌عنوان مهم‌ترین نیاز دانش‌آموزان نشان می‌دهد آموزش‌های دینی و اخلاقی دانش‌آموزان برای این اسناد از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. پرورش سیاسی نیز همپا و در کنار تربیت دینی، در اسناد یادشده مورد تأکید و توجه قرار گرفته است و دو اولویت اصلی برای اسناد بالادستی است؛ زیرا حمایت و پشتیبانی از نظام سیاسی و دینی و پایبندی به هویت و منافع ملی، احساس تعلق و تعهد سرزمینی و وطن‌دوستی را تحکیم و تقویت می‌کند. از دید و منظر اسناد بالادستی، از رهگذر تربیت سیاسی و دینی، احساس تعهد و مسئولیت نسبت به حکومت و نظام سیاسی و به‌طورکلی جامعه تأمین می‌شود. نیازهای علمی، آموزشی و درسی که از منظر این اسناد





در مرتبه سوم قرار دارد، حکایت از توجه به نیازهای دانش‌آموزان از یک‌سو و نیز وقوف به اهمیت و ارزش علم، دانش و تحقیق و تفحص برای پرورش نسل آینده و اداره جامعه به شیوه علمی دارد. تأکید اسناد بالادستی بر مهارت‌های زندگی به‌عنوان چهارمین دسته از نیازها، نشان می‌دهد آموزش این مهارت‌ها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای زندگی در جامعه امروز است؛ چراکه جامعه به‌طور مداوم در حال پوست‌اندازی است، فناوری‌های نوین، روش و شیوه‌های زندگی فردی، خانوادگی و شغل و حرفه را دگرگون کرده و این دگرگونی مستمر و مداوم است. از این‌رو، بازاندیشی در بینش، روش و مهارت‌های زندگی ضرورت تام و تمام پیدا کرده است. در زمینه نیازهای روحی و روانی، به‌عنوان پنجمین اولویت نیازهای مورد تأکید در اسناد یادشده، می‌توان اذعان کرد که سن نوجوانی و جوانی با هویت‌یابی و تجربه استقلال و دغدغه‌های آن، گذر از خانواده به جامعه، مواجهه با افکار و نگرش‌های متفاوت، تعارضات و تضادها و نیز دل‌بستگی‌ها و وابستگی‌های روحی و روانی همراه است. در چنین وضعیتی، نوجوانان نیازمند شناخت وضعیت روحی و توانایی‌های خود و داشتن اعتماد به نفس و قدرت تصمیم‌گیری هستند. نیازهای فیزیولوژیک و تندرستی به‌عنوان ششمین اولویت در این اسناد نشان می‌دهد این نیازها از جایگاه مناسب و بالایی برخوردار نبوده و اسناد یادشده نسبت به مخاطرات طبیعی و انسانی و اهمیت و ضرورت آن عنایت لازم را نداشته‌اند. نیازهای حرفه‌ای و شغلی و مهارت‌های اقتصادی و نیاز به تفریح و سرگرمی با وجود آنکه هر دو از ضرورتی انکارناپذیر برخوردارند، در اسناد بالادستی کمتر به آن‌ها اشاره شده است و مورد توجه قرار گرفته‌اند و آخرین جایگاه را به خود اختصاص داده‌اند.

#### ۴- مقایسه اولویت نیازهای تجویزی اسناد بالادستی با نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان

با عنایت به یافته‌ها، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، اسناد بالادستی آموزش و پرورش، نیازهای دینی - اخلاقی را در اولویت اول قرار داده و حتی نسبت به نیازهای علمی و آموزشی مقدم دانسته‌اند. این در حالی است که دانش‌آموزان کمتر به مسائل و موضوعات دینی و اخلاقی اعلام نیاز کرده‌اند که احتمالاً می‌تواند به دلیل اشباع آن‌ها از چنین نیازهایی باشد. در مقابل، برای دانش‌آموزان نیازهای ادبی و هنری در اولویت اول قرار دارند. این در حالی است که نیازهای ادبی و هنری برای اسناد در اولویت هشتم و نزدیک به پایین جدول قرار دارد. نیازهای سیاسی و اجتماعی، علمی آموزشی و نیز مهارت‌های زندگی هم از منظر اسناد و هم دانش‌آموزان به ترتیب جایگاه مشابه دوم، سوم و چهارم را از نظر اولویت دارند.

تفریح و سرگرمی در اسناد بالادستی کمتر مورد توجه قرار گرفته و از اهمیت کمتری برخوردار است و آخرین جایگاه را در جدول به خود اختصاص داده است. این در حالی است که برای دانش‌آموزان تفریح و سرگرمی در اولویت پنج و بعد از مهارت‌های زندگی قرار دارد؛ علاوه بر این، دانش‌آموزان حتی تمایل دارند مطالب علمی و آموزشی هم در قالب تفریح و سرگرمی ارائه شود.

نیازهای اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای برای دانش‌آموزان در جایگاه ششم قرار دارد؛ این در حالی است که در اسناد بالادستی، این قبیل نیازها با یک رتبه پایین‌تر، در جایگاه هفتم قرار گرفته‌اند. از سوی دیگر، نیازهای روحی و روانی برای دانش‌آموزان در اولویت آخر و هشتم قرار دارند؛ اما اسناد بالادستی برخلاف دانش‌آموزان، نیازهای روحی، روانی را در اولویت پنجم و بالا قرار داده‌اند. نیازهای سلامت و تندرستی در اسناد بالادستی اولویت ششم را دارد؛ اما دانش‌آموزان به چنین موضوعاتی احساس نیاز نکرده‌اند.

به‌طور کلی، برای اسناد بالادستی آموزش‌های دینی و اخلاقی و سیاسی و اجتماعی مقدم بر آموزش علم و دانش و آموزش مهارت‌های اجتماعی، روحی، روانی و حتی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است. به تعبیر دیگر، هدف اسناد بالادستی ترویج و اشاعه نوعی جامعه‌پذیری سیاسی و دینی است. این در حالی است که دانش‌آموزان انتظار تأمین نیازهای فرهنگی، ادبی و هنری، علمی و آموزشی، تفریح و سرگرمی و آموزش‌های شغلی و حرفه‌ای را دارند. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج یافته‌های دیبا و اجاری و حسینیان و قاعدی (۱۳۹۰) در زمینه اولویت نیازهای تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول، حمیدی (۱۳۸۴) در زمینه نیازهای روحی - روانی و مشاوره، مهارت‌های زندگی و نیازهای اجتماعی و سیاسی و یافته‌های اکبری و شریفی (۱۳۸۷) در مورد نیاز دانش‌آموزان به رمان و داستان و انواع سرگرمی و تفریح تأیید و حمایت می‌شود.

### جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد بین نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان و اولویت‌های تجویزی اسناد بالادستی در مورد نیازهای دینی و اخلاقی، هنری و ادبی و تفریح و سرگرمی تفاوت وجود دارد. تأکید اسناد بالادستی آموزش و پرورش بر جامعه‌پذیری و تربیت دینی و سیاسی است؛ در صورتی که در اولویت‌گذاری نیازها از سوی دانش‌آموزان مورد قبول قرار نگرفته است. دانش‌آموزان علائق و نیازهای ادبی و هنری، شغلی و تفریح و سرگرمی دارند. این تفاوت انتظارات و نیازها از یک‌سو تحقق اهداف و برنامه‌های



قصد شده آموزش و پرورش را در زمینه تربیت دینی و سیاسی ناکام می‌گذارد و از سوی دیگر، با دامن زدن به نوعی عدم احساس نیاز به آموزش‌های رسمی، از دانش‌آموزان سوژه‌های مقاوم در برابر آموزش‌ها و هنجارهای رسمی مدرسه‌ای می‌سازد. در چنین شرایطی آموزش‌های غیررسمی محیط اجتماعی و گروه‌های دوستی دانش‌آموزان و نیز آموزش‌های رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی نقشی به مراتب بیشتر و مهم‌تر در تأمین نیازهای دانش‌آموزان، جامعه‌پذیری و شکل‌دهی به هویت آن‌ها ایفا خواهند کرد.

در یک جمع‌بندی می‌توان اذعان داشت با توجه به تفاوت‌ها و تمایزات اولویت و مراتب نیازهای ترجیحی دانش‌آموزان با نیازهای تجویزی اسناد بالادستی (یک گروه بر نیازهای واقعی و «هست‌ها» و گروه دیگر بر نیازهای ارزشی و «بایدها» تأکید داشته و یک گروه نیاز را بر مبنای «وضع موجود» مورد تأکید قرار می‌دهد و گروه دیگر با شاخص‌های وضع آرمانی و «مطلوب» به تدوین و تعیین نیازهای دانش‌آموزان می‌پردازد. باید میان این دو نوع نیازشناسی نوعی تعادل و توازن برقرار کرد و ضمن توجه به خواست‌های دانش‌آموزان اول متوسطه، به‌عنوان ذی‌نفعان و گروه هدف اصلی، به ارزش‌ها و آرمان‌ها نیز به‌عنوان خطوط راهنمایی که باید دانش‌آموزان را به آن سمت هدایت کرد، توجه داشت. از سوی دیگر، نیازشناسی باید واقعی و شاهدمحور و اثربخش و در میدان عملی زندگی اجتماعی کارا و اثربخش باشد؛ از این‌رو، باید به مقتضیات زمان، مکان و مخاطب و گروه هدف اصلی عنایت لازم را داشته باشد. با توجه به تغییر و تحول نسل‌ها و نیز تحول نیازها و نگرش‌های مخاطبان و همچنین، سرعت تحولات ارتباطی - رسانه‌ای و نیز فرایندهای جهانی شدن و تأثیر انکارناپذیر این روندها بر نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود این پژوهش هر سه سال یک‌بار تکرار شود.

## منابع

- احمدی، محمد (۱۳۷۵). *نیازسنجی اوقات فراغت دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر اراک*. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان مرکزی: ۱-۲۳۰.
- اصل احمدی، یاسمین سادات؛ رضانی‌نژاد، رحیم (۱۴۰۰). «بررسی رابطه نگرش یادگیری آنلاین دانش‌آموزان و آمادگی یادگیری تربیت‌بدنی در محیط دیجیتال». *اولین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی و روان‌شناسی و علوم انسانی*: ۱۰۷-۱۱.
- اکبری، ابوالقاسم؛ شریفی، پاشا (۱۳۸۷). «نیازهای مطالعاتی دانش‌آموزان دوره متوسطه کشور درباره

- کتاب‌های غیردرسی». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، دوره ۷، شماره ۲۸: ۱۲۸-۱۱۱.
- امین‌زاده انوشه؛ سرمد، زهره (۱۳۸۳). «رابطه پیشرفت تحصیلی با فعالیت‌های بعد از مدرسه». مجله روان‌شناسی، دوره ۳، شماره ۳۱: ۲۹۴-۳۱۲.
- امینون، عفت؛ شریفی‌پور، زهرا؛ آمینون، فاطمه؛ امینون، عصمت و شریفی‌پور، پریسا (۱۳۹۵). «بررسی اثربخشی توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات بر تسهیل یادگیری دانش‌آموزان و افزایش کیفیت برنامه درسی مدارس». سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی: ۱۰۲۱-۱۰۱۱.
- آل احمدی، مریم‌السادات؛ شرفی ابقاء، افسانه (۱۳۹۵). «اهمیت و لزوم استفاده از کتاب درسی به روز در فرایند یاددهی-یادگیری». کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی و روان‌شناسی ایران: ۱۱۱-۱۲۱.
- باقری نجف‌آباد، زینب؛ رحیمیان، جلال (۱۳۹۶). «تحلیل محتوای متون درسی زبان فارسی از نظر تناسب آن با سن دانش‌آموزان». نشریه فناوری آموزش. دوره ۱۳، شماره ۲: ۲۶۸-۲۵۹.
- برنامه درسی ملی (۱۳۹۰). سند برنامه درسی ملی. وزارت آموزش و پرورش: ۱-۳۰.
- پرند، کوروش؛ یادگارزاده، غلامرضا؛ مقیمی، فضل‌اله؛ خدایی، ابراهیم و رنگین، حجت (۱۳۸۸). «بررسی و مطالعه دیدگاه‌های داوطلبان آزمون سراسری سال ۱۳۸۷ و دانشجویان سال اول (داوطلبان آزمون سال ۱۳۸۶) به منظور شناسایی عوامل اثرگذار بر انتخاب رشته و پیشنهاد راهکارهای بهبود آن». نشریه پژوهش در نظام‌های آموزشی. دوره ۳، شماره ۷: ۶۳-۴۳.
- جوانمرد، غلامحسین؛ پورقهرمانی، سوسن (۱۳۹۴). «نقش هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی در تبیین و پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه». مجله پژوهش‌های کاربردی در روان‌شناسی تربیتی. دوره ۲، شماره ۳: ۴۲-۳۱.
- حاج حسینی، حمیده؛ شبیری، سید محمد؛ فرج‌الهی، مهران (۱۳۸۹). «نیازسنجی و تعیین اولویت‌های آموزشی دانش‌آموزان مقطع متوسطه در زمینه‌ی محیط‌زیست و توسعه‌ی پایدار». چهارمین همایش و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط‌زیست: ۲۳۳۰-۲۳۱۵.
- حسینی بافرانی، طلعت؛ آذربایجانی، مسعود (۱۳۹۰). «انسان سالم و ویژگی‌های آن از دیدگاه ویکتور فرانکل». مجله روان‌شناسی و دین، شماره ۱۴: ۱۴۳-۱۱۳.
- حمیدی، فریده (۱۳۸۴). «بررسی مقایسه‌ای نیازهای جسمانی عاطفی اجتماعی و مذهبی نوجوانان مناطق محروم براساس جنسیت». مجله زن در توسعه و سیاست. دوره ۳، شماره ۲: ۱۷۹-۱۵۹.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ هاشمی، سمیه؛ روحانی، علی (۱۳۸۹). «سبک زندگی و هویت ملی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز)». فصلنامه مطالعات ملی. دوره ۱۱، شماره ۴۴: ۱۵۲-۱۲۷.
- خوش‌کنش، ابوالقاسم؛ اسدی، مسعود؛ شیرعلی‌پور، اصغر؛ کشاورز افشار، حسین (۱۳۸۹). «نقش نیازهای بنیادین و حمایت اجتماعی در سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه». نشریه روان‌شناسی کاربردی. دوره ۱۳، شماره ۱: ۹۴-۸۲.
- دیبا واجاری، مریم؛ حسینیان، سیمین؛ قانلی، یحیی (۱۳۹۰). «بررسی میزان نیاز به راهنمایی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر تهران». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. دوره ۱۰، شماره ۴: ۱۴۸-۱۳۱.
- رضائی‌نژاد، رحیم؛ همتی‌نژاد، مهرعلی؛ بنار، نوشین (۱۳۸۲). «بررسی هدف دانش‌آموزان از فعالیت درون کلاس‌های تربیت‌بدنی و ورزش». نشریه حرکت. شماره ۱۷: ۱۲۲-۱۰۷.
- زندی‌پور، طیبه؛ دبیری اصفهانی، عذرا؛ ناهیدپور، فرزانه (۱۳۸۸). «مطالعات تطبیقی نیازهای انتقالی دانش‌آموزان ایرانی و کانادایی با آسیب‌های بینایی». فصلنامه مطالعات روان‌شناختی. دوره ۵، شماره ۲۱: ۴۶-۲۹.
- سازمان نوسازی و تجهیز مدارس (۱۳۹۸). آمار مدارس و دانش‌آموزان کشور: ۳۰-۱.



<http://www.dres.ir/News>

- سند تحول آموزش و پرورش (۱۳۹۰). *سند تحول آموزش و پرورش*. وزارت آموزش و پرورش: ۳۰-۱.
- شبیری، سیدمحمد؛ سرمدی، محمدرضا و شریفیان شیوا (۱۳۸۹). «نیازسنجی و تعیین اولویت‌های آموزشی دانش‌آموزان و دبیران مقطع راهنمایی در زمینه محیط‌زیست». *نشریه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*. دوره ۴. شماره ۴۷: ۱۵۰-۱۴۳.
- طالب‌زاده‌نوبریان، محسن؛ فتحی‌واجارگاه، کوروش (۱۳۸۲). *مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی*. تهران: انتشارات آبیژ.
- فتحی‌واجارگاه، کوروش؛ فخام‌زاده، پروانه (۱۳۹۲). *نیازسنجی آموزشی: الگوها و فنون*. تهران: نشر آبیژ.
- غلامی، خلیل؛ نصرتی، محمد صالح؛ اسدی، محمد (۱۳۹۷). «تدوین چارچوبی مفهومی برای نیازسنجی دانش‌آموزان متوسطه: رهیافتی بر نظریه عملی تدریس». *تدریس پژوهی*. دوره ۶. شماره ۲: ۹۴-۶۹.
- کاویانی، حسین؛ جواهری، فروزان؛ بحیرایی، هادی (۱۳۸۴). «اثر بخشی شناخت درمانی مبتنی بر ذهن‌آگاهی (MBCT) در کاهش افکار خود آیند منفی، نگرش ناکارآمد، افسردگی و اضطراب، پیگیری ۶۰ روزه»، *نشریه تازه‌های علوم شناختی*. دوره ۷. شماره ۱: ۵۹-۴۹.
- کریمی، یوسف (۱۳۷۷). *روان‌شناسی اجتماعی (نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها)*. تهران: انتشارات روان.
- گلشنی، مرتضی؛ حیدری، عبدالحسین (۱۴۰۰). «هویت ملی در کتب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی و هفتم متوسطه». *فصلنامه مطالعات ملی*. سال ۲۳. شماره ۲: ۹۷-۱۱۸.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۸). «تحلیل داده‌های کیفی: رویه‌ها و مدل‌ها». *نامه انسان‌شناسی*. شماره ۱۰: ۱۶۰-۱۲۷.
- ناصری، محمد (۱۳۹۴). «مخاطب سیال امروز را جدی بگیریم». *گزارشی از نشست مجلات دانش‌آموزی رشد*. سالنامه رشد: ۵۰-۲۸.
- نصرآصفهانی، احمدرضا؛ فاتحی‌زاده، مریم‌السادات؛ فتحی، فاطمه (۱۳۸۳). «جایگاه مهارت‌های اجتماعی موردنیاز دانش‌آموزان در کتاب‌های درسی عمومی دوره متوسطه». *نشریه دانش‌ور رفتار*. دوره ۹. شماره ۱۱: ۶۴-۴۹.
- یادگارزاده، غلامرضا؛ پرند، کوروش؛ بهرامی، آرش؛ خدایی، ابراهیم (۱۳۸۸). «بررسی و سنجش نیازهای اطلاعاتی داوطلبان مجاز به انتخاب رشته آزمون سراسری در شهر تهران». *نشریه علوم تربیتی*: ۶۵-۴۳.
- Agbemenu, Kafuli; Schlenk, Elizabeth A (2011). "An Integrative Review of Comprehensive Sex Education for Adolescent Girls in Kenya". *Journal of Nursing Scholarship*, Volume 43, Issue 1: 54-63
- Crişan, Claudia; Pavelea, Anișoara; Ghimbuluț, Oana (2015). "A Need Assessment on Students' Career Guidance". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Volume 180: 1022-1029.
- DeSilets, Lynore D (2006). "Needs Assessment". *The Journal of Continuing Education in Nursing*, Volume 37. Issue 4: 148-149.
- Frankel, Charles (1971). "Equality of opportunity". *Ethics*, Volume 81, issue 3: 191-211.
- Hsu, Ying Bao; Cheng, Yeong Jig; Chiou, Guey F (2003). "Internet Use in a Senior High School: A Case Study". *Innovations in Education and Teaching International*. Volume 40, Issue 4: 356-368.
- Loyd, Byron D (2005). "The Effects of Reality Therapy/Choice Theory Principles on High School Students' Perception of Needs Satisfaction and Behavioral Change". *International Journal of Reality Therapy*. Volume 15. Issue 1: 5 - 9.
- Mahoney, Joseph L.; Carins, Robert B (1997). "Do Extracurricular Activities Protect Against Early School Dropout?". *Developmental psychology*, Volume 33. Issue 2: 241.
- Marsh, Herbert. W (1992). "Extracurricular Activities: Beneficial Extension of the Traditional Curriculum or Subversion of Academic Goals?". *Journal of educational*

- psychology*, Volume 84, Issue 4:553.
- Maslow, Abraham; Lewis, K (1987). "Maslow's Hierarchy of Needs". *Salenger Incorporated*. Volume 14, Issue 17: 987-990.
  - McCrae, Robert (2011). "Personality Theories for the 21st Century". *Teaching of Psychology*. Volume 38, Issue 3: 209-214.
  - McADAMS, Dan P (2013). *Meaning and Personality, Perspective on Psychology and Science*, United Kingdom, Routledge.
  - Riff, Daniel; Lacy, Stephen; Fico, Frederick; Watson, Brendan (2019). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. United Kingdom, Routledge.
  - Şahin, Ekrem; Fidan, Korkut Owen (2009). "Aggression Levels of High School Students with Different Psychological Needs". *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*. Volume 4, Issue 32:64-74
  - Schultz, Duane; Schultz, Sydney Ellen (2016). "Theories of Personality". *Cengage Learning*: 694.
  - Smith, Jeffrey K; Lipnevich, Anastasiya A (2009). "Effects of Differential Feedback on Students' Examination Performance", *Journal of Experimental Psychology: Applied*, Volume 15, Issue 4: 319.





پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی